

OVER HET DRAGEN VAN DE HOOFDDOEK IN HET ONDERWIJS ¹

Prof. Dr. Raf VERSTEGEN

I. EEN GRONDRECHT

Het dragen van de hoofddoek kan worden beschouwd als een uiting van een godsdienstige overtuiging. Dat dit niet voor alle aanhangers van de Islam het geval of niet voor allen in dezelfde mate het geval is, is irrelevant. Het volstaat dat dit op geloofwaardige wijze wel zo is voor een deel van hen.

Als dusdanig geniet het dragen van de hoofddoek de bescherming die in West-Europese grondwetten, in internationale verdragen, in het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens (E.V.R.M.) aan de vrijheid van godsdienst wordt gegeven.

Tot de aldus beschermde vrijheid behoort het recht om zijn geloof te belijden, niet alleen in cultusomstandigheden, maar ook in het dagelijks leven, met inbegrip van het schoolleven.

II. GEEN PRINCIPIEEL VERBOD IN OFFICIELE SCHOLEN

Beperkingen aan de uitoefening van de vrijheid van godsdienst moeten vanuit andere rechten kunnen worden verantwoord. Zo bepaalt artikel 9 E.V.R.M. dat beperkingen aan de uiting van een geloofsovertuiging bij wet moeten worden geregeld en enkel kunnen voorzover die in een democratische samenleving nodig zijn voor de openbare orde, de gezondheid of zedelijkheid of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen. Dergelijke beperkingen mogen niet verder gaan dan noodzakelijk om andere waarden en rechten te vrijwaren.

¹ Op initiatief van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) werd op 15 juli 1994 een "Gemeenschappelijke verklaring inzake een non-discriminatiebeleid in het onderwijs" ondertekend door de verantwoordelijken van de verschillende onderwijsnetten en door de Minister van onderwijs. Voor de uitvoering van deze Verklaring werd in de schoot van de VLOR een Bemiddelings- en beoordelingscommissie opgericht. De hierna gepubliceerde tekst werd - in een nu licht gewijzigde versie - in oktober 1994 als advies aan deze commissie voorgelegd. Met dank aan G. de Moffarts voor enkele waardevolle suggesties.

Uit al het voorgaande hebben de hoogste rechters in Frankrijk, Zwitserland en Duitsland afgeleid dat er in de betrokken landen geen ruimte bestaat voor een principieel verbod van het dragen van de hoofddoek op school. (Zie de op dit punt klare uitspraak van de Franse Conseil d'Etat, 2 november 1992, *Recueil Dalloz Sirey*, 1993, 108-109).

Daartegenover moet worden gesignaleerd dat de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens in een zaak waarin het universitair onderwijs van de Turkse overheid betrokken was, aanvaard heeft dat een lekenuniversiteit beperkingen kan opleggen aan de vrijheid van de studenten om hun geloofsovertuiging te uiten zowel wat de plaats als de vorm betreft, meer bepaald met betrekking tot hun kleding, met als doel het gemengd karakter van een studentenbevolking met verschillende geloofsovertuigingen te verzekeren en de openbare orde en de geloofsovertuiging van anderen te beschermen. De commissie verwijst uitdrukkelijk naar het feit dat een grote meerderheid van de bevolking in een land een bepaalde godsdienst aanhangt en naar de mogelijkheid dat daardoor een bepaalde belevingsvorm, de vrijheid van anderen wordt beperkt (E.C.R.M., 3 maart 1993, *J.T.Dr.Eur.*, 1993, 22-23, met noot O.D.S.).

III. GERECHTVAARDIGDE BEPERKINGEN ?

Het bestaan van een schooluniform is een pragmatische aangelegenheid. Hierin kan geen voldoende zwaarwegend argument worden gevonden om het dragen van de hoofddoek principieel te verbieden. In Engeland is - voor een privé-school - het verplicht dragen van de schoolpet en het daarin besloten verbod voor de Sikhs om de tulband te dragen veroordeeld als strijdig met de wet op het racisme.

In de omliggende landen is de rechtspraak verdeeld over de vraag welke beperkingen aan deze vorm van uiting van een godsdienstige overtuiging kunnen worden opgelegd. In Zwitserland en Duitsland aanvaarden de hoogste rechtscolleges veel minder beperkingen dan de Franse rechtspraak voor mogelijk lijkt te willen houden.

In Frankrijk gaat de principiële erkenning van het recht de hoofddoek te dragen gepaard met allerlei waarschuwingen en voorzorgen : het normale verloop van het onderwijs niet storen, geen propaganda. Een administratieve rechtbank bevestigde de uitsluiting van twee leerlingen die weigerden hun hoofddoek uit te doen tijdens de lessen lichamelijke opvoeding. Een recente omzendbrief gaat ver door op die lijn, maar is voorzover dit zou kunnen neerkomen op een algemeen verbod niet te verzoenen met de uitspraak van de Conseil d'Etat, noch met genoemde bepalingen die een grondrecht beschermen.

In Zwitserland werd geoordeeld dat vrijstelling van gemengd zwemmen moet worden toegestaan. (Bundesgerichtshof, 18 juni 1993, *Recht der Jugend und des Bildungswesens*, 1994, 289-292)

In Duitsland wordt gesteld dat vrijstelling van gemengd zwemmen en een bijzondere regeling met lange losse klederdracht voor turnen niet volstaat. Wanneer turnen gemengd georganiseerd wordt moet vrijstelling worden verleend wanneer het meisje daar om principieel religieuze motieven om vraagt (Bundesverwaltungsgericht, 25 augustus 1993, *R.d.J.B.*, 1994, 285-289).

IV. VOOR BELGIE

Het is niet duidelijk hoever onze hoogste rechters zouden gaan in het aanvaarden van beperkingen van de vrijheid van godsdienst. Men moet er van uitgaan dat eventuele rechtspraak niet zou afwijken van wat de hoogste rechtscolleges in de omringende landen hebben beslist en dat een principieel verbod voor ons land niet zou worden aanvaard. Mijn inziens kan ook worden aangenomen dat een algemeen verbod op grond van het voorgeschreven schooluniform evenmin zou worden aanvaard. Mijn vermoeden is dat er t.a.v. gemengd zwemmen en gemengd sportonderricht desgevallend meer aansluiting te verwachten is bij de Duitse en Zwitserse rechtspraak dan bij de op dit punt nog vage en onzekere Franse rechtspraak. De kans is groot dat de lagere rechtscolleges verdeeld zouden reageren.

V. HET VRIJ ONDERWIJS

Een vrije onderwijsinstelling beschikt over een veel grotere beoordelingsvrijheid, zeker als het gaat om een uiting van een religieuze overtuiging die afwijkt van de grondslagen waarop het schoolproject steunt. De contractuele aard van de relatie tussen de school en de ouders laat toe de eigen vrijheid van godsdienstige overtuiging van de inrichtende macht in te roepen en uitingen van een andere godsdienstige overtuiging in schoolverband te beperken of uit te sluiten. Toch meen ik dat ook hier t.a.v. principiële verboden voorzichtigheid geboden is. Er kan bijvoorbeeld een argumentatie worden ontwikkeld waarbij in een conflict van gelijke grondrechten de opgelegde beperking aan het proportionaliteitsbeginsel wordt getoetst. Dit is evenwel juridisch onvast terrein. In elk geval is er de vraag voor de verantwoordelijken van het katholiek onderwijs of een principieel verbod vanuit het eigen opvoedingsproject het aangewezen antwoord is.

APERCU GENERAL

Le port du voile islamique est l'expression d'une conviction religieuse. La liberté de culte, étant un droit garanti par différents traités, est valable dans la vie de tous les jours, y compris à l'école.

Dans cette même optique, les jurisprudences allemande, suisse et française ne voient aucune raison d'interdire de façon catégorique le port du voile.

D'autre part la Commission Européenne des Droits de l'Homme a permis qu'une université laïque impose des restrictions sur les formes d'expression de convictions religieuses, afin de garantir la laïcité de l'université.

Les jurisprudences allemande, suisse et française sont divisées quant à savoir jusqu'ou peuvent aller certaines de ces restrictions. De ces trois pays, c'est la France qui va le plus loin. Les autorités françaises permettent le voile si le port de celui-ci ne va pas de pair avec la propagande ou une perturbation de l'enseignement.

En Belgique, les cas ne sont pas nombreux, mais il est fort probable que la jurisprudence soit tentée aussi bien par les solutions suisse et allemande, que par la solution française.

L'enseignement libre, de part la relation contractuelle entre les parents et la direction de l'école, offre une réponse à ce problème. Mais ici aussi les restrictions doivent être imposées avec une certaine prudence. L'on se demande d'ailleurs si une interdiction absolue dans l'enseignement catholique serait la solution idéale.